

2.4.3 Reálný krystal

Předpoklady: 2402

Pedagogická poznámka: Pokud jste v časovém skluzu doporučuji tuto hodinu nechat studentům k samostudiu. Neobsahuje nic, co by studenti nepochopili sami, i v případě, že si látku neprojdou, nebude Vám to komplikovat postup v dalších hodinách.

Reálný krystal má stejně jako všechno reálné na rozdíl od ideálního mnoho nedostatků – odchylek od pravidelného rozložení částic $\Rightarrow$ **poruchy krystalové mřížky**.

1) bodové poruchy

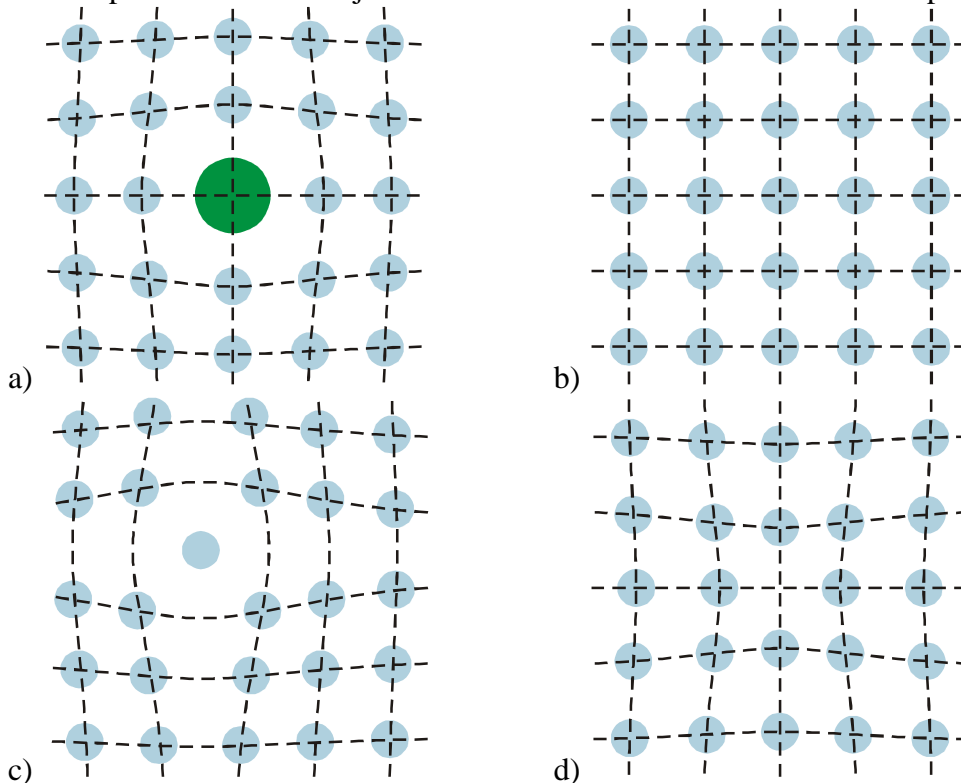
a) vakance – neobsazená poloha v krystalové mřížce chybí částice, často důsledek tepelného pohybu nebo ozáření vysokoenergetickým zářením (RTG, elektrony, ..)

b) intersticiální poloha – částice, která se nachází mimo pravidelný bod krystalové mřížky. Často jde o částice, které unikly z místa vakancí

c) příměs - cizí částice v krystalu

- v intersticiální poloze – například kyslík, uhlík v kovech
- v bodě vlastní částice mřížky – příměsi v polovodičích (změna vodivosti), úprava krystalů Al_2O_3 pomocí iontů Cr^{3+} na rubín (do laserů)

Př. 1: Najdi na obrázku znázornění jednotlivých bodových poruch krystalové mřížky. Která z poruch není ani na jednom z obrázků? Nakresli znázornění této poruchy.

Jednotlivá znázornění:

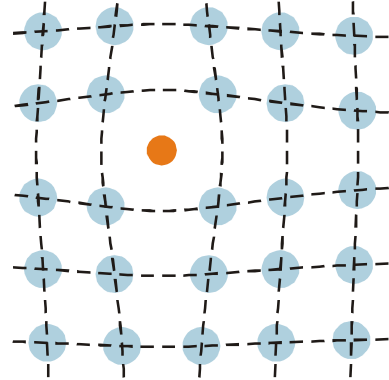
a) příměs v bodě vlastní částice mřížky

b) ideální mřížka bez poruchy

c) intersticiální poloha

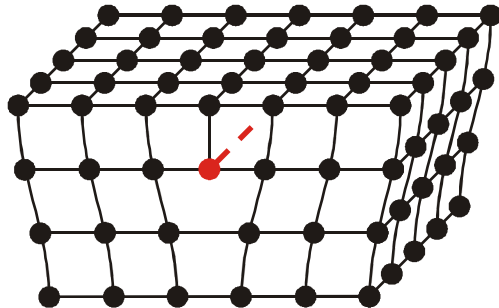
d) vakance

Na žádném obrázku není příměs v intersticiální poloze:

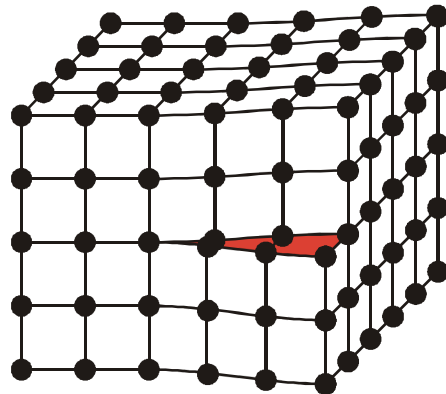
2) čárové poruchy (dislokace)

hranová dislokace

Do krystalu je navíc vložena hrana sestavená z atomů.

šroubová dislokace

Část krystalu je posunuta o jednu řadu atomů.

Dislokace mají obrovský vliv na pevnost krystalických látek, která je u reálných krystalů asi 0,1% pevnosti, kterou by měly ideální krystalu. U ideálního krystalu bychom museli přerušit všechny vazby mezi dvěma vrstvami naráz, u reálného postupně přerušujeme nejvíce namáhané vazby v blízkosti dislokace.

3) plošné poruchy

4) objemové poruchy

Typy krystalů podle vazeb mezi částicemi

1) Iontové krystalu

alkalické halogenidy ($NaCl$, KBr , ...), oxidy alkalických kovů (CaO)

silná vazba mezi kationtem a aniontem $\Rightarrow$ vysoká teplota tání, elektrické izolanty (neobsahují volné ionty, jejich roztoky a tavenina naopak vedou dobře), tvrdost, křehkost (částice se přitahují značnými silami, ale při mechanickém namáhání se mohou ionty dostat do blízkosti stejného druhu iontů a tím vytvořit v krystalu odpudivé síly)

2) Kovalentní krystalu

diamant, křemík, germanium

atomy jsou vázány sdílenými elektronovými páry $\Rightarrow$ všechny atomy vytvářejí jednu obrovskou makromolekulu (makrokrystal)

vazby jsou pevné a většinou stejně silné $\Rightarrow$ tvrdé látky (diamant nejtvrdší nerost vůbec), nevodivé nebo polovodiče, nerozpustné v běžných rozpouštědlech

3) Kovové krystaly

Cu, Fe, Al

kovová vazba - mřížka z kladných iontů s delokalizovanými elektrony (elektronový plyn) $\Rightarrow$ malá tvrdost, vysoká kujnost a tažnost, tepelná a elektrická vodivost, pohlcují světlo

4) Krystaly s vodíkovou vazbou

H₂O, organické sloučeniny

vodíkový můstek (vzájemné přitahování částic v různých molekulách, například mezi zápornějšími atomy kyslíku a kladnějšími atomy vodíku v sousedních molekulách vody) $\Rightarrow$ mnoho volného místa v krystalové mřížce (hustota ledu je menší než hustota vody)

5) Molekulové krystaly

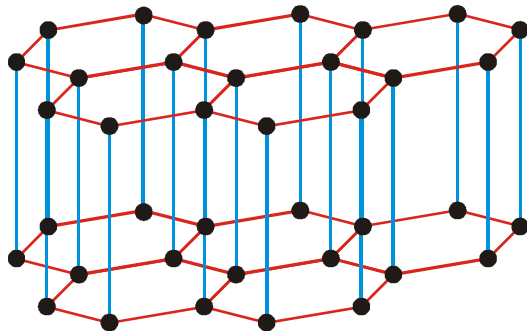
netečné plyny (pevné jen při velmi nízkých teplotách), methan, kyslík, parafín

Částice spojeny slabou van der Waalsovou vazbou $\Rightarrow$ měkké, z nízkou teplotou tání.

V reálných krystalech se nejčastěji uplatňuje více druhů vazeb:

karbidy: kombinace kovové a kovalentní vazby

grafit: kovalentní vazba uhlíkových atomů do sítě pravidelných šestiúhelníků (na obrázku červeně), van der Waalsova vazba mezi vrstvami ze šestiúhelníků (na obrázku modře)

Př. 2: Zkus vysvětlí, jak souvisí vnitřní skladba krystalu grafitu s tím, že jej používáme jako tuhu v tužce.

Při psaní tužkou se tuhy odlupují kousíčky grafitu. Zřejmě dochází k přetrhání slabých van der Waalsových vazeb mezi vrstvami v krystalu.

Shrnutí: